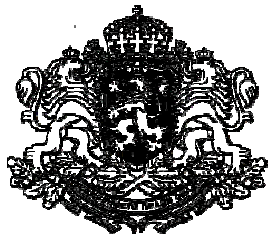

Проект!

**СТРАТЕГИЯ
ЗА ПРЕВЕНЦИЯ И НАМАЛЯВАНЕ
ДЕЛА НА ОТПАДАЩИТЕ
И ПРЕЖДЕВРЕМЕННО НАПУСНАЛИТЕ
ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА
(2013 – 2020)**

СЪДЪРЖАНИЕ

1. ВЪВЕДЕНИЕ	5
2. ПРЕГЛЕД НА ОСНОВНИТЕ РЕСУРСИ И МЕРКИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ ДЕЛА НА ПРЕЖДЕВРЕМЕННО НАПУСНАЛИТЕ УЧИЛИЩЕ	6
2.1. Основни причини за преждевременното напускане на училище	6
3. АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА пред политиките за периода 2013 – 2020 г.	21
3.1. Преглед на основни статистически показатели, свързани с населението 18 – 24 години, което не участва в образование и обучение и е без завършено средно образование	22
3.2. Участие в образование и обучение на младежи във възрастовата група 18 – 24 години	26
3.3. Социална и икономическа значимост на преждевременното напускане на образователната система	27
3.4. Управление на информацията за преждеременно напусналите училище	28
4. ВИЗИЯ	29
5. ВОДЕЩИ ПРИНЦИПИ ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕ НА СТРАТЕГИЯТА	30
6. СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ И ОПЕРАТИВНИ ЦЕЛИ	30
7. ПОЛИТИКИ И КЛЮЧОВИ МЕРКИ ЗА ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ НА ПРЕЖДЕВРЕМЕННОТО НАПУСКАНЕ НА УЧИЛИЩЕ	32
7.1. Политики за превенция на преждеременно напускане на училище	32
7.1.1. <i>Осигуряване на позитивна образователна среда – училищен климат, атмосфера на взаимоотношения, управление</i>	32
7.1.2. <i>Повишаване качеството на образованието като предпоставка за развитие на личността на всяко дете и ученик и предотвратяване на преждевременното напускане на училище</i>	34
7.1.3. <i>Осигуряване на достъп до образование и повишаване на качеството на образованието за децата и учениците от уязвими етнически общности</i>	34
7.1.4. <i>Достъп до качествено образование за деца и ученици със специални образователни потребности</i>	35
7.2. Политики за интервенция на преждеременно напусналите училище	35
7.2.1. <i>Повишаване участието и ангажираността на родителите</i>	35
7.2.2. <i>Утвърждаване на индивидуалното и групово наставничество</i>	36
7.2.3. <i>Кариерно ориентиране и консултиране</i>	36
7.2.4. <i>Развиване на модели за придобиване на професионална квалификация</i>	37
7.2.5. <i>Подкрепа за личностното развитие на децата и учениците</i>	37
7.2.6. <i>Прилагане на системи за ранно предупреждение</i>	38
7.2.7. <i>Развитие на занимания по интереси</i>	38
7.2.8. <i>Подпомагане на ученици, застрашени от преждеременно напускане на училище, по финансови причини</i>	38
7.3. Политики за компенсиране на ефекта от преждевременното напускане на училище	39
7.3.1. <i>Създаване на подходящи условия за реинтегриране в образователната система на преждеременно напусналите я</i>	39
7.3.2. <i>Изграждане на национална система за валидиране и компетентности, придобити чрез неформално обучение и/или неформално учене</i>	39
8. КООРДИНАЦИОНЕН МЕХАНИЗЪМ ЗА ПРИЛАГАНЕ НА СТРАТЕГИЯТА	40
9. ФИНАНСИРАНЕ НА СТРАТЕГИЯТА	41
10. ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА	41
10.1. Обхват в предучилищното и училищното образование	41
10.2. Включване в училищното образование на лица, отпадали от образователната система	42
11. РАННО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ	42

12. ПЛАНИРАНЕ, НАБЛЮДЕНИЕ И ОТЧИТАНЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА	42
12.1. План за изпълнение на стратегията	42
12.2. Наблюдение	43
12.3. Отчитане	43
12.4. Събиране на данни	43
12.5. Анализ и използване на данните	44
13. ОЦЕНКА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА	44
13.1. Цел на оценката	44
13.2. Извършител на оценката	45
13.3. Периодичност на оценката	45

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

АДМИН	Управленска информационна система на МОМН
ВУ	Висше училище
ДАЗД	Държавна агенция за закрила на детето
ДОС	Държавен образователен стандарт
Евростат	Европейска статистическа служба
ЕРС	Единен разходен стандарт
ЕС, ЕС-27	Европейски съюз
ЗНЗ	Закон за насърчаване на заетостта
ЗНП	Закон за народната просвета
ЗПОО	Закон за професионалното образование и обучение
ЗПУО	Закон за предучилищното и училищното образование
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
МК	Министерство на културата
МОМН	Министерство на образованието, младежта и науката
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МС	Министерски съвет
МСКО	Международна стандартизирана класификация на образованието
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МФВС	Министерство на физическото възпитание и спорта
НП	Национална програма/Национални програми
НПО	Неправителствена организация
НСИ	Национален статистически институт
НСОРБ	Национално сдружение на общините в Р България
ОКС	Образователно-квалификационна степен
ОП	Оперативна програма
ПМС	Постановление на Министерски съвет
ППЗНП	Правилник за прилагане на Закона за народната просвета
РИО	Регионален инспекторат по образованието
СОП	Специални образователни потребности
УЦЖ	Учене през целия живот
ЦОУД	Целодневна организация на учебния ден

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Преждевременното напускане на училище е сложно явление, което оказва сериозно влияние върху индивидуалните съдби на пряко засегнатите и благосъстоянието на техните семейства, върху възможностите за развитие на техните общности и върху цялостното социално-икономическо развитие на една страна в средносрочен и дългосрочен план. Превенцията и преодоляването на проблема изисква интегрирана политика и ангажираност на всички сектори и институции, свързани с образованието и с личностното и професионалното развитие на децата и младите хора в България.

Настоящата стратегия за превенция и намаляване дела на отпадащите и преждевременно напусналите образователната система (2013 – 2020 г.), която ще бъде наричана за краткост Стратегията, е ориентирана към реализиране на политики и мерки за постигане на целта „делът на преждевременно напусналите образователната система до 2020 г. да не надвишава 11%“, заложили в следните национални и европейски документи: Национална програма за реформи (2011 – 2015 г.), Национална програма за развитие на Република България: България 2020, Национална стратегия за детето 2008 – 2018 г., Национална програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка (2006 – 2015 г.), Програма за развитие на образованието, науката и младежките политики в Република България (2009 – 2013 г.), Законопроект за предучилищното и училищното образование, Национална стратегия за младежта (2010 – 2020 г.), Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства на МОМН и Национална стратегия за интеграция на ромите в Република България (2012 – 2020 г.), Закон за младежта. Стратегията е в синхрон и с 28-те областни стратегии за развитие на социалните услуги (2011 – 2015 г.).

Стратегията отчита необходимостта от широкообхватни политики и мерки, насочени към осигуряване на: успешен преход между различните степени на образование, гъвкави и успешни възможности за преждевременно напусналите да продължат обучението си в системата на предучилищното и училищното образование с цел придобиване на ключови компетентности, разнообразни форми на обучение, признаване и валидиране на резултати от неформално обучение и информално учене.

Стратегията е изцяло в съответствие с Препоръката на Съвета на Европейския съюз от 28 юни 2011 година, засягаща политиките за намаляване на преждевременното напускане на училище (2011/C 191/01), както и със стратегическата рамка на ЕС за сътрудничество в областта на образованието и обучението.

Съгласно Препоръката на Съвета на Европейския съюз¹ като „преждевременно напуснали училище“ се определят лицата между 18 и 24 години, завършили едва основно образование

¹ Препоръка на Съвета на Европейския съюз (2011/C 191/01 от 28.06.2011 г.), Официален вестник на Европейския

или по-ниска образователна степен, и които вече не участват в никаква форма на образование или обучение.

Съгласно проекта на Закон за предучилищното и училищното образование „отпадане от училище” е отписването от училище на ученик до 18 г. възраст преди завършване на последния гимназиален клас, ако лицето не е записано в друго училище.

Настоящата Стратегия разширява и конкретизира изброените стратегически и нормативни документи в три основни направления:

- Превенция на преждевременното напускане на училище;
- Интервенция срещу преждевременното напускане на училище;
- Компенсиране на преждевременното напускане на училище.

Заедно с това Стратегията изисква създаването на национален междусекторен координационен механизъм за изпълнение, отчитане, контрол и мониторинг на резултатите от прилаганите политики.

2. ПРЕГЛЕД НА ОСНОВНИТЕ РЕСУРСИ И МЕРКИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ ДЕЛА НА ПРЕЖДЕВРЕМЕННО НАПУСНАЛИТЕ УЧИЛИЩЕ

2.1. Основни причини за преждевременното напускане на училище

Разработването и прилагането на цялостни, широкообхватни и ефективни политики за намаляване на уязвимостта на рисковите групи е свързано с проучване, анализиране и систематизиране на специфичните причини за преждевременното напускане на училище и (набелязване) на необходимите мерки за задържане в училище. Заедно с това е необходимо осигуряването на единна и надеждна база данни и осъществяването на политики на всички нива за специфичните предизвикателства на различните равнища – областно, общинско и училищно и за гарантиране на индивидуалния подход към всеки отделен случай на преждеременно напускане на училище.

Причините за преждевременното напускане на училище могат да бъдат класифицирани в няколко основни категории.

А: Икономически причини

Безработицата, ниските доходи, пониженият жизнен стандарт и бедността поставят много деца в затруднени условия, водещи до повишен риск от отпадане от училище.

В резултат на финансовите и икономически затруднения много деца са принудени да помагат на семействата си, което води до прекъсване на присъствието в училище или до нарушаване на участието им в учебния процес.

Б: Социални причини

Свързват се с родителска незаинтересованост, противоречия, конфликти, напрежение и кризи в семейството, отрицателно въздействие на домашната среда, функционална неграмотност или ниско образование на родителите, непълни семейства, деца и ученици в риск от извършване на противообществени прояви, ученици с поведение, което е трудно или е в конфликт със закона, домашно насилие, незачитане правото на избор на децата, налагането на строги наказания.

Международното изследване PISA¹ установява, че в България е налице значима връзка между ниските образователни резултати на децата в училище и социално-икономическия статус на техните семейства: средно в България 32% от колебанията в резултатите на 15-годишните се обясняват със социално-икономическата и семейната среда на ученика. За сравнение този дял е около 22%² в държавите от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие³.

Съществено влияние, свързано с преждевременно напускане на училище, биха могли да имат и рисковите неформални групи или приятелската среда на децата и младежите.

В: Образователни причини

Обхващат широк кръг проблеми: трудности в усвояването на учебното съдържание, слабости в методиката на преподаване и в организацията на обучението. Образователните причини са свързани и с начина на оценяване, квалификацията на учителите, навиците за учене, негативни нагласи на участниците в образователния процес и липсата на мотивация, качеството на учебниците. Големият брой отсъствия, липсата на достатъчно ефективна система за контрол върху начина на воденето и отчитането им, влошената дисциплина,

¹ Международно изследване на ОИСР, оценяващо резултатите от обучението в училище по четене, природни науки и математика, 2009 г.

² „Училище за утрешния ден. Резултати от участието на България в Програмата за международно оценяване на учениците PISA 2009“, Петрова С., ЦКОКО, С., 2010.

³ <http://old.mee.government.bg/trade/multitrade/docs.html?id=109059>

насилието и агресията в училище, ниските образователни резултати са също вътрешни за училищните процеси. Взаимоотношенията в детската градина и училището, неразвитото кариерно ориентиране и консултиране, неподходящият избор на училище и непривлекателността на професионалното образование и обучение са също сред важните образователни причини за преждевременното напускане на училище.

Недостатъчно високият обхват на децата в детска градина в етапа на ранното детско развитие повишава риска от затруднения при адаптирането им в училище. В сборника с доклади на УНИЦЕФ „Благосъстоянието на децата в ранното детство в България“¹ се посочва, че към 2009 г. приблизително 26 хил. деца пропускат поне една учебна година, тъй като родителите им не ги записват в първа група на детската градина, други – около 20 хил. деца, не са записани и във втора група на детската градина и по този начин губят 2 години от предучилищната подготовка, а над 16 хил. деца изобщо не посещават детска градина преди задължителното предучилищно образование.

Включването на децата от уязвимите етнически общности в предучилищното образование е значително по-ниско от средното за страната. По данни от Националното представително проучване „Равенството – път към прогрес“² през 2011 г. делът на посещаващите детска градина при децата от 3 до 6 годишна възраст при етническите българи е над 55%, докато при децата от ромски произход е почти двойно по-нисък – едва 30,9%. За голяма част от децата, които остават извън детските градини и чийто майчин език е различен от българския, се наслагва още един фактор – недостатъчната подготовка по български език, което води до трудности в процеса на обучение в рамките на началния етап на образование.

Трудностите при овладяването на българския език и изграждането на пълноценни речево-комуникативни умения у учениците от етническите малцинства водят до социалната им изолация в училищната общност и също са предпоставка за преждевременното напускане на училище.

Недостатъчно ефективно се използва потенциалът на учителите, педагогическите съветници и училищните психолози при оказването на психолого-педагогическа подкрепа в превенцията за напускане на училище.

¹ „Благосъстоянието на децата в ранното детство в България“, сборник доклади, „Всяко дете е важно, всяка година – решаваща“, УНИЦЕФ, стр. 82, София, 2010 г.

² Национално представително проучване „Равенството – път към прогрес“, Институт „Отворено общество“, МТСП, база-данни, 2011 г.

Г: Етнокултурни причини

Етнокултурното многообразие в съвременната българска образователна система се изразява в специфичните етнически, религиозни и езикови измерения. Формираните различия в условията на ранната социализация рефлектират върху процесите на вторичната (институционална) социализация на децата в процеса на обучението. Етнокултурните причини са рискови и е необходимо да бъдат идентифицирани, анализирани и едновременно с това да бъдат прилагани адекватни мерки за тяхното неутрализиране.

В образователната практика липсва достатъчна чувствителност към етнокултурните характеристики на децата, което повишава риска за преждевременно напускане на училище.

Силно действащите вътрешногрупови норми и натискът на етнокултурните традиции сред уязвими етнически общности и групи предопределят специфичните причини за преждевременното напускане на училище: отсъствие на познавателна мотивация сред децата и учениците от тези общности, отсъствие на мотивация от страна на родителите от уязвими етнически общности за приобщаващо образование на децата им, ниска степен на готовност за училище на деца от уязвими общности, дефицит на комуникативна компетентност сред такива деца и др.

Резултатите от множество проучвания и анализи показват, че равнището на записване във всички степени на образование при ромите е много по-ниско в сравнение с всички останали малцинствени групи. Според данни от преброяването през 2011 г. в съвкупността на децата в задължителна училищна възраст (от 7 до 15 години) децата от ромски произход, непосещаващи училище, са 23,2%, децата от турски произход – 11,9%, етническите българи – 5,6%¹.

Специално внимание трябва да бъде отделено на децата от закритите училища при преместването им, на децата, които не владеят или владеят слабо български език.

Д: Институционални причини

Като такива могат да се квалифицират недостатъчно координираният подход между различните служби и специалисти на национално, регионално, местно и училищно ниво за справяне с преждевременното напускане на училище, недостатъчно ефективен контрол върху управлението и функционирането на политиките за обхващане, задържане и

¹ „Национална стратегия демографско развитие на Република България“, стр. 48. Необходимо е да се отчете факта, че тези данни не съдържат информация за почти 10% от населението, които не са споделили по време на последното преброяване към каква етническа група принадлежат.

реинтегриране на децата и учениците, наличие на детски градини и училища, в които се обучават деца и ученици предимно от уязвими етнически общности.

Тъй като причините за преждевременното напускане на учениците от образователната система са комплексни, положителната промяна на състоянието на тези явления изисква:

– **прилагането на комплексни мерки;**

– **добра координация между институциите от няколко различни сектора на всяко ниво на управление – национално, регионално, местно и училищно.**

Основната част от отговорностите за прилагането на националната политика по отношение на задължителното образование е съсредоточена в Министерството на образованието, младежта и науката, което е естествен координационен център на междусекторните действия за намаляване на преждевременното напускане на училище.

Е: Причини, свързани със здравния статус

В контекста на политиките за развитие на приобщаващото образование продължава тенденцията за интегриране на децата със специални образователни потребности в общообразователните училища. Рисковете за преждевременното напускане на училище са свързани с недостатъчна подготовка на детските градини и училищата за приобщаване на тези деца. Тук се включват всички фактори на материалната база, образователната среда, човешките и финансовите ресурси, които не отговарят на изискванията за прилагане на принципите на приобщаващото образование.

Съществен проблем по отношение на изследването на образователните предизвикателства пред децата със специални образователни потребности е дефицитът на точни данни за броя на посещаващите или непосещаващите училище. По данни на НСИ от преброяването на населението и жилищния фонд, проведено през 2011 г., броят на децата във възрастовата група 5 – 15 години със степен на увреждане е 7 406¹. Според Агенцията за социално подпомагане² средногодишно през последното десетилетие във възрастовата група от 0 до 16 г. в България на всеки 1000 деца има 3,5 новорегистрирани деца с увреждания.

2.2. Нормативна база

Конституцията на Р България определя правото на всеки български гражданин на образование, гарантира задължително безплатно обучение на гражданите до 16 годишна

¹ Преброяване на населението и жилищния фонд, Том 1. Население/Книга 2. Демографски и социални характеристики, стр.218.

² Цитирани в „Децата и жените в България – 2011“ – анализ на ситуацията, УНИЦЕФ, София, 2012 г., стр. 93.

възраст и безплатното основно и средно образование в общинските и държавните училища. Секторът предучилищно и училищно образование се регулира от закони, както и от подзаконовни нормативни документи, които обаче са разработени преди влизането в сила на наскоро приетите стратегически документи за сектора образование. Това се отразява негативно върху организацията и функционирането на предучилищната и училищната система, дестабилизира единството на изискванията към нея, намалява ефективността от прилагането на контролните механизми и такива за самоусъвършенстване и самоорганизиране в детските градини и училищата, препятства децентрализацията.

Националната стратегия за „Учене през целия живот“ акцентира върху две от ключовите области на интервенция, които са насочени към индивидуалното подпомагане на лицата от целевите групи: обучението на работното място, ориентирано през целия живот. В нея е заложено разработването на инструменти за признаване на предходно учене и валидиране на резултатите от неформално обучение и самостоятелно учене до 2013 г.

ЗПОО осигурява възможности за сертифициране на придобитите в процеса на упражняване на определена професия знания и умения.

В отговор на новите изисквания и препоръки бяха направени няколко важни стъпки в посока осъвременяване на нормативната уредба.

През 2010 г. беше въведена задължителна детска градина за деца на 5-годишна възраст от 2010 г., в резултат на което за учебната 2011/2012 година нетният коефициент на записване на децата е 81,5% или с 6,6 % повече в сравнение с предходната година.

През пролетта на 2012 г. беше приет от Министерския съвет и разгледан на второ четене от Комисията по образованието, науката и въпросите на децата, младежта и спорта в 41-то Народно събрание Законопроект за предучилищното и училищното образование.

Разработени са част от държавните образователни стандарти – подзаконовни нормативни документи към Законопроекта за предучилищното и училищното образование.

Беше разработен и е представен за обсъждане Законопроект за изменение и допълнение на закона за професионалното образование и обучение.

Националната стратегия за младежта (2010 – 2020 година) въведе многосекторен подход в политиката за младежта и предвижда мерки за индивидуалното подпомагане на младежи, преждевременно напуснали училище, в областта на избора на професия и професионално развитие чрез насърчаване на работодатели, които предлагат обучение на работното място, и интегрирано обучение и разширяване на услугите за младежи в неравностойно положение, както и валидиране на резултатите – признатите на европейско ниво инструменти за самооценка на знания и умения Youthpass и Europass и „доброволческа книжка”.

В стратегиите за развитие на детската градина и училището вече се разработват и актуализират мерки за преодоляване на преждевременното напускане на училище и за подпомагане на децата и учениците в риск от преждевременното напускане на училище. Предприемат се мерки и подходи при трудности в обучението, идентифицират се възможности и се съдейства за осигуряването на необходимата педагогическа, психологическа, социална и финансова помощ.

Тъй като тормозът в училище е един от факторите за преждеременно отпадане от образователната система, през 2012 г. бе разработен Механизъм за противодействие на училищния тормоз, който има за цел да подпомогне училищата в техните усилия за справяне с това явление. Въвеждането на общ механизъм за противодействие на тормоза се наложи от разбирането, че реален напредък в справяне с насилието може да бъде постигнат само в резултат на прилагането на последователна и целенасочена политика, която се споделя и следва от цялата училищна общност и се подкрепя от всички отговорни институции. В изготвянето му участваха МОМН, АСП, ДАЗД, МВР и Централната комисия за борба с противообществени прояви на малолетни и непълнолетни и неправителствените организации Национална мрежа за децата, фондация „Стъпки за невидимите деца в Българи,” фондация „Асоциация Анимус”, Дружеството на психолозите в България и УНИЦЕФ.

През 2013 г. бе прието постановление на Министерския съвет № 33 от 15 февруари 2013 година за условията за получаване на стипендии от учениците след завършено основно образование, с което, прилагайки принципа на децентрализация, училищата могат сами да насочат стипендиите за осъществяване на своите стратегии за развитие, с акцент върху училищните политики за подпомагане на достъпа до образование, превенция на преждевременното напускане на училище и осигуряване на подкрепа на учениците с високи образователни резултати.

Законът за насърчаване на заетостта (ЗНЗ) определя министъра на труда и социалната политика и министъра на образованието, младежта и науката за отговорни за създаването на условия за оценка и признаване на знания, умения и компетентности на възрастни, придобити чрез неформално обучение и самостоятелно учене, които осигуряват по-добри възможности за намиране на работа. Въвеждат се финансови стимули за чиракуването като начин за придобиване на професионална квалификация и се регламентира наставничеството в процеса на чиракуване. Насърчават се работодатели, предлагачи обучение за придобиване на професионална квалификация от заети лица. По реда на Правилника за прилагане на ЗНЗ могат да бъдат предоставяни: стипендия, транспортни и квартирни разходи за участващи в обучение за ограмотяване, за придобиване на професионална квалификация или на ключови компетентности; лихви по кредити за лица с увреждания; еднократни парични помощи за квалификация по предмета на стопанска дейност и/или нейното управление; професионално ориентиране; посреднически услуги за търсещите работа лица, регистрирани в дирекция „Бюро по труда”, които включват

психологическо подпомагане, насочване към подходящи програми и мерки за заетост и обучение, насочване към обучение на възрастни.

Националният план за действие по заетостта бе насочен към младежи без средно образование за осигуряване на възможности за придобиване на част от професия или първа степен на професионална квалификация.

За да се гарантира съвременна и адекватна среда, която да гарантира превенцията и преодоляването на преждевременното напускане на училище обаче е необходимо приемането както на нов закон за предучилищното и училищното образование, така и преглед на редица закони и подзаконови актове, свързани с отговорностите и правата на другите държавни органи и организации по осигуряването на по-добрата материална, финансова и социална защита на децата в риск, за ролята и отговорностите на семейството в този процес, за гарантирането на живота и за осигуряването на екологична и здравословна среда за развитие на децата и учениците. Важна е ролята на общините да развиват политики за образование, здравеопазване и култура с оглед развитието на икономиката и бизнеса на регионите, както и работата на неправителствения сектор за подобряване на материално-техническите, социалните, психолого-педагогическите условия в образователната система за децата и учениците в задължителна предучилищно и училищна възраст и за развитие на специфични политики за образование.

2.3. Човешките ресурси и проблемът за преждевременното напускане на училище

Компетентностите на педагогическите специалисти успешно да реализират мерки и политики за намаляване дела на преждевременното напускане на училище са свързани с качеството на тяхната подготовка и с ефективността при финансирането на програми за повишаване на образованието и квалификацията им.

Положителна тенденция е високата базова квалификация на учителите в общообразователните и професионалните училища, като през учебната 2011/2012 година над 99,4% от тях са с висше образование с образователно-квалификационна степен „бакалавър“ или „магистър“.

През 2011 г. във връзка с Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви или в риск от насилие и за взаимодействие при кризисна интервенция се създаде Национална мобилна група за психологическа подкрепа, членовете на която осъществяват интервенции в кризисни ситуации и подпомагат училищата в създаване на програми от грижи за деца в риск, особено в районите, където няма необходимите специалисти. За периода 01.08.2011 г. – 30.07.2012 г. по време на интервениране на кризите е работено с повече от 2000 ученици и учители. Дейността на членовете на Националната мобилна група внесе яснота и прозрачност за причините,

породили кризите, особено тези, свързани с насилие. Едновременно с това беше съдействано на училищните екипи да развиват мрежи за подкрепа на учениците, включително на тези от уязвимите групи, както и за тяхното разпознаване.

Интегрираното обучение на децата и учениците със СОП и подпомагането от екип от специалисти – ресурсен учител, логопед, психолог, рехабилитатор на слуха и говора, педагог на зрително затруднени деца, осигурява както групова, така и индивидуална работа с децата и учениците в съответствие с техните потребности. Реализирането на проект „Включващо обучение“ по ОП „Развитие на човешките ресурси“ цели да се осигури подкрепяща среда за равен достъп до образование и за отваряне на образователната система с оглед осъществяването на включващо обучение. Утвърдени са 84 пилотни училища – по 3 общообразователни училища във всяка от 28-те области в страната. В тях към момента са оборудвани ресурсни кабинети с необходимата техника, апаратура, учебни помагала и пособия. Назначени са 84 психолози, 140 ресурсни учители. Предстои назначаване през месец март 2013 г. на още 92 специалисти, които са заявени от екипите след извършена оценка на потребностите на учениците. Обхванати са 1248 ученици. Проведено е и обучение на всички психолози за прилагане на методика за оценяване на потребностите и е разработено ръководство за прилагането на методиката.

Финансирането по програми и проекти за повишаване на образованието и квалификацията на учителите – класни ръководители, педагогическите съветници и психолози, в училище през последните 3 години е насочено към теми за преодоляването на конфликтите в класа, за работа с деца в риск от напускане на училище и пр.

По Националната програма „Квалификация“ от 2009 г. до момента са обучени 4231 директори, 715 учители, 900 психолози и педагогически съветници, 60 експерти. Проведени са ежегодните конференции и конкурси за представяне на добри педагогически практики, като за всеки от тях е съставен и издаден сборник с популяризиране и обмяна на опит. Стартира проект „Квалификация на педагогическите специалисти“ по ОП „Развитие на човешките ресурси“ с планирани обучения за повишаване квалификацията на 45 930 педагогически специалисти, в т. ч. 1 500 помощник-директори по учебната дейност и 2 200 директори на детски градини и училища.

Висшите училища осигуряват подходяща подготовка на педагогическите специалисти за работа с деца в различен риск от преждевременно напускане на училище. Положителни примери в това отношение са редица бакалавърски и магистърски програми, свързани с интеркултурно образование, мениджмънт на социално-педагогическите дейности, консултиране и социално-педагогическа помощ за семейства, педагогическо консултиране в училище, диагностика и корекция на комуникативните нарушения, педагогическо взаимодействие с деца с проблемно поведение, социално-педагогическа помощ за рискови групи, социална работа с деца в риск и др.

В изпълнение на приетия от Народното събрание през април 2012 г. Закон за младежта се въвежда понятието „младежки работник“, в чиито функции се включва и подпомагането на политиките за компенсирание спрямо лицата от 15 до 29 години, вкл. за предоставяне на интегрирани услуги на младежи в риск от напускане и на напуснали образователната система.

За подобряване на работата в областта на образователната интеграция на деца и ученици от етническите малцинства са обучени учители за по-ефективна работа в мултиетническа образователна среда и са създадени нормативни условия за назначаване на „помощник на учителя“.

За последните 4 години имаме увеличение на психолозите, педагогическите съветници и ресурсните учители с повече от една трета, но все още сериозен проблем е negliжирането от страна на директорите на ролята и важността на педагогическите съветници и психолозите, както и малкият брой и дял назначени такива специалисти независимо от тенденцията за наличие на агресия и неспазване на изискванията за поведението на учениците в училище – една от причините за преждевременното напускане на образователната система.

Голяма част от бъдещите социални педагози са подготвени за индивидуална работа по превенцията на преждевременното напускане на училище, но не намират пълноценна реализация като педагогически съветници в училище поради условията за заемане на длъжността и/или поради факта, че професията „социален педагог“ все още не е включена в класификатора на професиите.

2.4. Финансови ресурси за намаляване на преждевременното напускане на училище

Финансирането на системата на предучилищното и училищното образование се осъществява в рамките на прилагането на системата на делегирани бюджети. Особено значими за намаляването на дела на преждевременното напускане на училище са допълнителните средства от държавния бюджет за дейности, които не се финансират по делегираните бюджети. Ежегодно от 2007 г. МС осигурява средства по Национални програми (НП) за развитие на средното образование. За периода 2007 – 2012 година по национални програми за развитие на средното образование са финансирани редица мерки за намаляване дела на преждеременно напусналите училище – НП „С грижа за всеки ученик“, НП „За по-пълно обхващане на учениците в задължителна училищна възраст“, НП „Оптимизация на училищната мрежа“ т. н. През 2012 г. беше въведена и Национална програма „На училище без отсъствия“ – „Без отсъствие“. Мярката предоставя средства на училищата, които реално и точно отразяват отсъствията в училищната документация и

разработват училищни програми за тяхното намаляване. Общият бюджет по мярката е 2 млн. лева.

Само в рамките на НП „За по-пълно обхващане на учениците в задължителна училищна възраст” (2007 – 2010 г.) са осигурени 171 млн. лв. за: закуска и мляко/чай на всеки ученик в I – IV клас и за децата в подготвителните групи и класове.

Ежегодно се осигуряват средства за транспорта на 6-годишните деца и на учениците в задължителна училищна възраст, а от 2010 г. са включени и 5-годишните. За учебната 2012/2013 година сумата, предоставена за безплатен превоз на деца и ученици до 16 годишна възраст, е 27 440 009 лв. за 3 887 маршрута, като се възползват 62 617 деца и ученици.

По НП „Оптимизация на училищната мрежа” за периода 2007 – 2011 година са преведени средства в размер на 221 млн. лв. за общините, на чиято територия са закрити училища, за да бъде осигурен достъпът на учениците до образование в други училища. Финансират се дейностите по обучението на ученици в задължителна училищна възраст в защитените училища и в паралелките с по-малък от минималния брой ученици, транспортни разходи за пътуващите деца, за целодневната организация на учебния ден и за столово хранене от I

до VIII клас в средищните училища. През учебната 2010/2011 година се въведе целодневна организация за учениците в 1. клас на всички училища. В момента занималните са безплатни за всички желаещи деца от първи до трети клас, а в бюджет 2013 г. са предвидени и средства за четвъртокласниците. През 2013 г. ще бъдат предоставени допълнително 98 млн. лв. за безплатни занимални при норматив от 520 лв.

16,56% от общия бюджет на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ (2007 – 2013 г.) или 393 063 797 лв. са насочени за осигуряване на значителна подкрепа за ограничаване дела на преждевременно напусналите училище по приоритетна ос 4 –

„Подобряване достъпа до образование и обучение“. Към месец март 2012 г. 537 договора (99,4% от всички договори) за общо 167,9 млн. лв. (63,6% от всички договорени средства) са по схеми, насочени към превенцията или смекчаването на последствията от преждевременното напускане на училище. През 2012 г. са договорени още четири схеми на обща стойност 28 мил. лв. за финансиране на инициативи, свързани с възможности за реинтегриране в образованието на преждеременно напуснали училище в рамките на политиките за учене през целия живот. По ОП „Развитие на човешките ресурси“ за периода 2007 – 2012 г. са били обхванати 88 223 лица в мерки, насочени към превенция на отпадането от училище.

От 2012 г. общините се разделят на 7 групи, с което се постига създаване на по-добри възможности за финансиране на училищната мрежа в зависимост от обективните условия, влияещи върху размера на разходите за издръжка.

Осигуряват се безплатни и актуализирани учебници за учениците до VII клас, а за децата от подготвителните групи – безплатни помагала.

Националната програма за младежта (2011 – 2015 г.) финансира проекти за подкрепа на младежки дейности, като ще бъдат инвестирани 6 млн. лв. до 2015 г. по бюджета на МОМН.

2.5. Социално-икономическите ресурси и намаляване дела на преждеременно напусналите училище

Регионалните политики за заетост и осигуряването на ефективна система за социално подпомагане са пряко свързани с възможностите на децата и учениците да участват пълноценно и безпрепятствено в образователния процес. Във връзка с това се осигуряват редица социални помощи, като предоставяне на семейни помощи за деца, осигуряване на стипендии за ученици след завършено основно образование, осигуряване на специална закрила на децата с изявени дарби.

Предоставянето на такива помощи има стимулиращ ефект както върху учениците в затруднено социално положение, така и върху ученици, постигнали отличен успех в училище или показали най-високи резултати от състезания, олимпиади и други.

От изключителна важност е повишаването на информираността и чувствителността на родителите и учениците към задължителния характер на образованието чрез: прилагане на контролните функции на общините върху посещаването на детска градина и училище от деца в задължителна училищна възраст; осигуряването на допълнителни образователни възможности за ученици, застрашени от отпадане от училище; контрол върху изпълнението на задълженията на педагогическите екипи за непрекъснат контакт и информиране на родителите за развитието на детето и ученика; координация и сътрудничество с дирекция

„Социално подпомагане” по настоящ адрес на ученика, повишаване активността на училищните настоятелства.

В младежките домове и в 28-те младежки информационно-консултантски центрове младите хора се насочват към неформално образование; безплатно специализирано консултиране за професионална реализация и личностно развитие, за придобиване на умения за предприемачество, здравословен начин на живот, гражданска активност и др.

2.6. Физическата среда и преждевременното напускане на училище

Регионалните политики за развитие на мрежата от детски градини и училища гарантират равния достъп до образование на всички деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст. В последните 3 години тенденцията за закриване и преобразуване на училища по демографски и социално-икономически причини значително намаля (119 училища в периода 2009 – 2013 г. срещу 563 училища за периода 2005 – 2009 г.).

Трайната политика за осигуряване на достъпна среда и подходящи условия за обучение на децата и учениците, включително и чрез защитените и средищните училища, пряко кореспондира с целите за намаляване на дела на преждеременно напусналите. В специалните училища се осигурява достъп до образование на децата със СОП, които не могат да се обучават с ресурсно подпомагане в общообразователна среда. В периода 2009 – 2012 г. в 50 от специалните училища са вложени 4 374 402 лв. инвестиции за подобряване на физическата среда.

Ежегодно се разпределят и средства за подобряване на физическата среда в държавните училища, финансирани от бюджета на МОМН. За 2009 – 2012 г. по Инвестиционната програма на министерството са разплатени 27 млн. лева в 219 училища.

Финансирани са дейности по Национална програма „Създаване на достъпна архитектурна среда“, които включват изграждане на рампи, адаптиране на санитарни помещения, ремонт на прилежаща инфраструктура, изпълнение на асансьорни уредби и монтаж на платформени съоръжения. Програмата обхваща 99 държавни училища в системите на МОМН, МЗХ, МК и МФВС, разпределени в 19 административно-териториални области на страната на стойност от 2 913 576 лв.

По ОП „Регионално развитие” са инвестирани над 200 млн. лева за подобряване на образователната инфраструктура.

Финансирани са дейности от резерва в държавния бюджет, предназначени за преодоляване на последиците от природни бедствия, включително от земетресението в гр. Перник на 22.05.2012 г. на 23 държавни средни и висши училища в системата на МОМН на стойност от 1 625 879 лв.

Предоставени са средства на 11 общински училища в 10 общини: Столична община, Община Пловдив, Община Бургас, Община Стара Загора, Община Благоевград, Община Велико Търново, Община Ловеч, Община Русе, Община Шумен и Община Варна в размер на над 11 000 000 лв. за изграждане на нови и ремонт и модернизирани на съществуващи физкултурни салони и обособяването им в многофункционални спортни зали.

Финансирани са дейности по довършване строежа на основни училища и прилежащата им инфраструктура, обзавеждане и оборудване в гр. Садово, гр. Съединение, с. Голеш, община Кайнарджа, както и за ремонтни дейности на 4 общински училища на обща стойност от 4 978 442 лв.

2.7. Други ресурси и мерки за превенция и за намаляване на преждевременното напускане на училище

Чрез проект за „Ограмотяване на възрастни“, изпълняван от Министерството на образованието, младежта и науката по ОП „Развитие на човешките ресурси“, към началото на 2013 г. през обучение в курсове за ограмотяване (начален етап) и в курсове за усвояване на учебно съдържание за V, VI и VII клас са включени повече от 7100 лица над 16-години, като успешно са завършили обучението си 78% от тях. Предстои втори етап, в рамките на който в курсове ще бъдат обхванати още около 3500 лица над 16 години, като по този начин ще бъде улеснен по-нататъшният достъп до общообразователна и професионална подготовка и съответно до по-конкурентно им участие на пазара на труда.

Прилагат се различни форми на обучение – дистанционна, вечерна, задочна. Разработват се и се прилагат програми за придобиване на ключови компетентности.

Постепенно се преодолява обособяването на етнически принцип в предучилищното и училищното образование.

Проектите „Създаване на благоприятна мултикултурна среда за практическо прилагане на интеркултурно образование и възпитание“, „Интеграция на децата и учениците от етническите малцинства в образователната система“, „Реинтеграция на отпаднали ученици в образователната система“ и „Образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства“ по ОП „Развитие на човешките ресурси“ подпомагат интеграцията, намаляването броя на преждевременно напусналите училище, както и включването в образователната система на необхванатите деца от етническите малцинства. В периода 2007 – 2012 г. по гореописаните програми са постигнати следните резултати:

- 11 081 деца от ромски произход са включени в програми за извеждане от обособени училища;
- 6664 са интегрираните деца от ромски произход;
- 29 294 деца от ромски произход са включени в програми за интеркултурно образование;
- 22 572 деца от ромски произход са завършили програми за интеркултурно образование;

- 316 учители са обучени за работа в мултикултурна среда;
- 1409 родители са участвали в дейности за интеграция на деца и ученици от етническите малцинства в образователната система.

Значително е намален броят на ромските деца в помощните училища.

Осигуряване на обучение по български език за деца от подготовителните групи и за ученици от началния и прогимназиалния етап, които срещат затруднения, като се предотвратява изоставането, преди това да е повлияло на образователните резултати – от 2011г. Националната програма „С грижа за всеки ученик” вече обхваща децата от подготовителните групи и учениците от начален етап.

Прилагат се добри практики в неформалното образование и в системата на формалното образование посредством метода „Връстници обучават връстници”, интерактивни методи, информационни кампании, доброволчески инициативи и др. с участието на представители на неправителствения сектор.

През последните 3 години беше завишен контролът върху консултациите и допълнителните занимания с децата и учениците, което доведе до ефективното им провеждане, а това, от своя страна, до компенсиране на затрудненията в обучението преди те да станат причина за преждевременното напускане на училище.

Кариерното ориентиране и консултиране също са важен елемент от общите политики за намаляване на преждеременно напусналите училище, като съдействат за информиран избор на образователен и професионален път от семейството и детето, засилват мотивацията за оставане в училище и придобиване на образователна степен. По проект „Система за кариерно ориентиране в училищното образование” по ОП „Развитие на човешките ресурси“ са осигурени 10 млн. лв. за 502 779 ученици. Към 31.01.2013 г. в програмата са включени общо 76 796 ученици, от които 59 431 са взели участие в отделни дейности от програмата, а 17 365 ученици са завършили цялостна програма за кариерно ориентиране.

През учебната 2011/2012 година бе проведена кампания с наименованието „Участвам и променям!”, посветена на социалните и гражданските компетентности. Кампанията имаше за цел да отговори на нарасналите потребности за развиване на социални умения у подрастващите и на големия интерес от страна на неправителствени организации, родителски общности и учители към формите за осъществяване на гражданското и здравното образование в училище. В кампанията взеха участие 565 институции, в т. ч. 338 училища, 158 детски градини, 19 обслужващи звена, 28 регионални инспекторати по образованието, 21 териториални структури на Министерството на здравеопазването и Български зъболекарски съюз. Бяха реализирани 9 832 дейности, като в тях около 3077 часа на класа бяха посветени на области от кампанията. Кампанията продължава и през учебната 2012/2013 година.

От 2010 г. започна целенасочено въвеждане на предприемачеството. Само за три години бяха обхванати близо 80% от училищата, в които се провежда обучение в начален етап, 80 училища от V до VII клас, а в през учебната 2012/2013 година в 36 училища е реализиран профил „Предприемачество и бизнес“ след VII клас. Предприемачеството е ключово важно както по отношение на развиването на една от осемте ключови компетентности, така и е пряко свързано с подобряването на базовите умения на учениците.

Набелязани са мерки, които училищата следва да предприемат, за превенция и преодоляване на отсъствията от училище и на ранното напускане на системата. Например: изготвяне на стратегия за превенция и преодоляване на отсъствията от училище и на ранното напускане на системата, както и на план за действие в зависимост от конкретните условия и трудности във всяко училище; информиране на дирекция „Социално подпомагане“ за учениците, допуснали повече от пет неизвинени отсъствия в рамките на един месец; своевременно информиране на родителите за отсъствията и успеха на учениците и провеждане на съвместни дейности с родителите; активизиране на ученическото самоуправление и включване на учениците в занимания по интереси и др.

Активизира се и ученическото самоуправление с включване на ученици в проектни дейности и занимания по интереси с ясен акцент върху гражданското и здравното образование. По проект „Училище за себеутвърждаване и подготовка към европейски хоризонти“ (УСПЕХ) през учебната 2011/2012 година са участвали 152 510 ученици, разпределени в 12 238 групи, като броят им през учебната 2012/2013 година се е увеличил съответно на 15 042 групи в 177 696 ученици.

През последните години е създадено устойчиво партньорство между МОМН и НПО, реализиращи инициативи за намаляване на преждевременното напускане на училище.

Проекти като „Шанс за работа“, „Повишаване възможностите за заетост на безработни лица чрез качествено професионално обучение“, „Нова перспектива“ са насочени към професионално ориентиране и мотивационно обучение на младежи, отпаднали от училище или необхванати от образователната система, чиракуване, както и професионално обучение на безработни за придобиване на професионална квалификация и последващо стажуване.

3. АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПОЛИТИКИТЕ ЗА ПЕРИОДА 2013 – 2020 Г.

3.1. Преглед на основни статистически показатели, свързани с населението 18 – 24 години, което не участва в образование и обучение и е без завършено средно образование

Резултатите от „Наблюдението на работната сила“, извършено от Евростат през 2012 г., показват, че делът на преждевременно напусналите училище на възраст 18 – 24 години в България е 12,7%¹ спрямо 12,9% за ЕС-27. През последните 5 години, с изключение на 2009 г., делът на преждевременно напусналите училище в България е по-нисък от средноевропейския за ЕС-27, като темповете, с които в страната ни намалява делът на преждевременно напусналите училище, са значително по-ускорени от средните за ЕС.

Данните за преждевременно напусналите образование и обучение по райони за планиране от ниво 2 показват, че в Югозападния район за планиране от ниво 2 устойчиво са налице между 2 и 3,5 пъти по-ниски дялове на преждевременно напуснали образование и обучение спрямо средните за страната, като показателите за периода 2008 – 2011 г. са съизмерими с най-добрите в европейски мащаб.

Относителен дял на рано напусналите образование и обучение (18 – 24 навършени години) по статистически райони (%)							
Райони за планиране	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011
Общо	20,4	17,3	14,9	14,8	14,7	13,9	12,8
Северозападен район	22,8	18,0	17,1	15,4	15,2	17,2	16,8
Северен централен район	22,9	20,9	19,4	19,9	17,5	17,9	16,5
Североизточен район	23,1	20,4	19,5	21,8	20,9	18,7	15,3
Югоизточен район	26,0	25,4	22,7	20,8	22,1	18,5	19,4
Югозападен район	10,7	7,3	6,4	5,0	4,5	4,3	3,6
Южен централен район	27,0	22,9	15,4	16,3	17,9	16,5	15,6

Източник: „Наблюдение на работната сила“ НСИ, 2012 г.

Преждевременното напускане на училище засяга диспропорционално възможностите за развитие, основани на квалифицираните човешки ресурси, в различните региони и типове населени места. В България са налице значителни дисбаланси в образователната структура на населението по местоживееене – докато сред жителите на градовете 71,6% имат завършено най-малко средно образование, то в селата процентът е 40,3%. Продължава да е висок делът на населението в селата с основно и по-ниско образование (около 60%).²

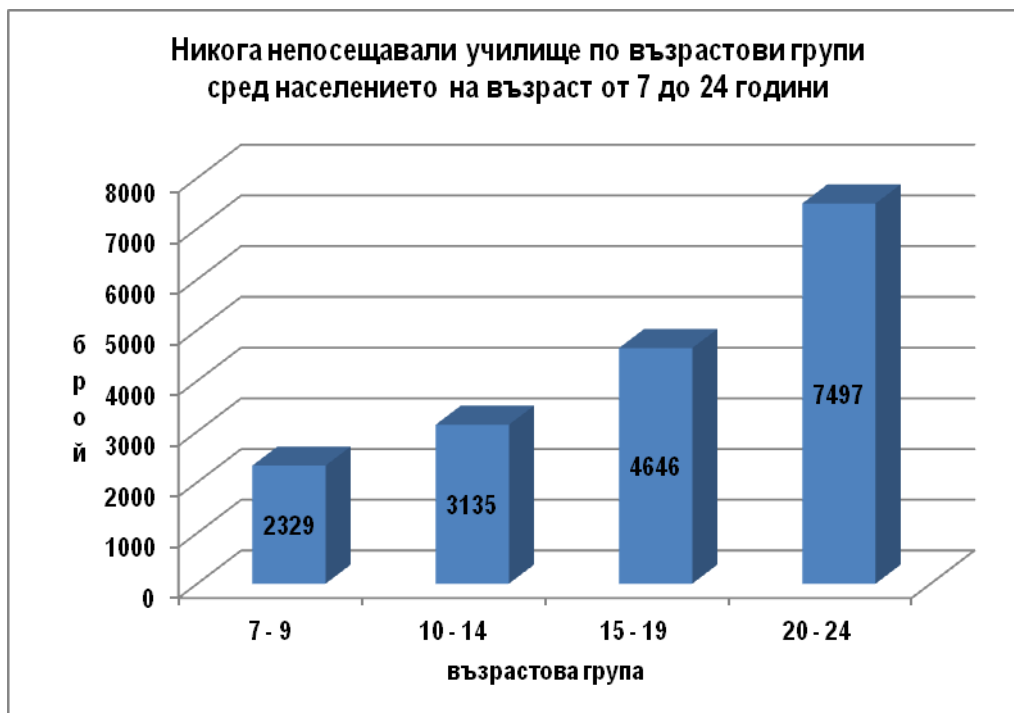
През 2011 г. пет от общо шестте района на икономическо планиране се характеризират със стойности на преждевременно напусналите училище, които са по-високи от средните за страната с между 2,5 – 6,6 процентни пункта. Най-висок е делът на тази група младежи

¹ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc410&plugin=1-tdsc410>

² По данни от Преброяване на населението и жилищния фонд 2011 г. - <http://www.nsi.bg/census2011/index.php>

съответно в Югоизточен и Северозападен райони на планиране, в които почти всеки пети/шести (19,4% и 16,8%) е без средно образование и не участва в никаква форма на образование или обучение.

Към 2020 г. показателите по индикатора за преждевременно напусналите образование и обучение (18 – 24 навършени години) ще бъдат предопределени до голяма степен от обхванатите в образователната система младежи, които към настоящия момент се намират в училищна възраст, както и от политиките и мерките за подобряване на равния достъп до образование и за повишаване на качеството на образованието.

Източник: НСИ, Преброяване на населението и жилищния фонд, 2011 г.

След преброяването на жилищния фонд и населението през 2011 г. НСИ публикува данни за групата на лицата в училищна възраст (7 – 24 г.), „никога непосещавали училище“, в която попадат приблизително 1,29% от населението в тази възрастова група¹.

Нетният коефициент на записване е важен показател за наличие на предизвикателства, свързани с отпадането от училище в съответните образователни етапи и степени. През 2011/2012 учебна година е налице повишаване на нетния коефициент на записване в сравнение с предишните четири години.

Нетен коефициент на записване на населението във възрастовата група 7 – 21 г.*

Групови нетни коефициенти	Учебни години
---------------------------	---------------

¹ <http://censusresults.nsi.bg/Census/Reports/2/2/R6.aspx>

² Международна стандартна класификация на образованието; http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/UNESCO_GC_36C-19_ISCED_RU.pdf

	2000/2001	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
Начално образование (I – IV клас, МСКО – 1)	96,3	98,5	99,8	100,3	99,7	99,5	98,5	97,8	94,6	93,4	91,5	95,8
Прогимназиално образование (V – VIII клас, МСКО – 2А)	82,4	83,1	83,9	84,2	84,2	84,9	85,1	83,7	82,0	82,4	80,6	81,8
Средно образование (IX – XIII клас, МСКО – 3А, 3С)	64,7	68,3	74,9	77,1	77,3	78,0	78,0	78,3	78,3	78,6	80,3	81,3
Професионално обучение след средно образование (МСКО – 4С)	0,6	0,3	0,3	0,3	0,3	0,5	0,8	0,7	0,7	0,8	0,5	0,5

Източник: НСИ, „Образование в Република България– 2012 г.“, 2012 г., стр. 96

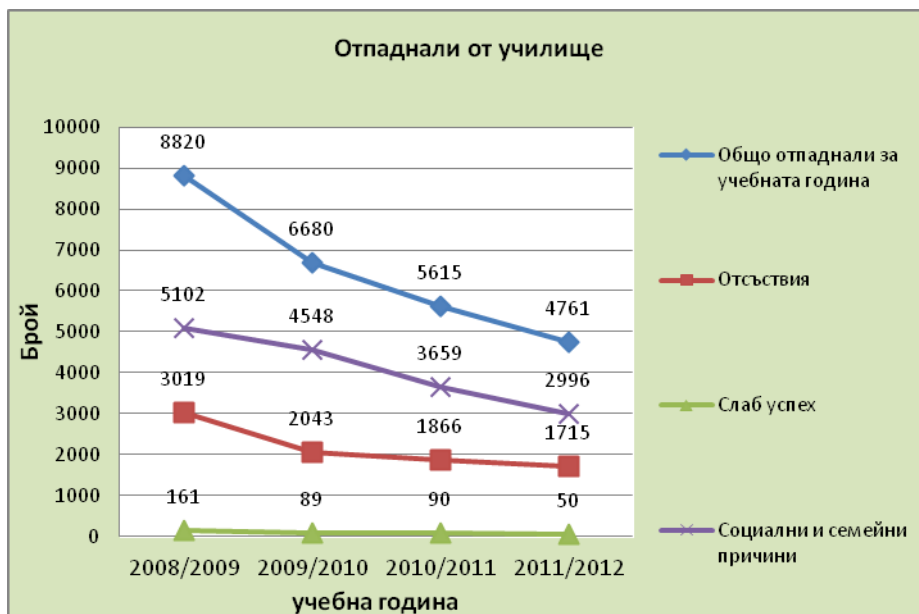
* Груповите нетни коефициенти са изчислени в проценти като отношение на броя на учащите по степени във възрастовите групи 7 – 10, 11 – 14, 15 – 18, 19 – 20, 19 – 21 години към броя на населението в същите възрастови групи.

Една от групите с повишен риск за преждевременно напускане на училище е и групата на децата, които не са включени в системата на предучилищното образование. Непосещаването на детска градина повишава риска за възникването на обучителни затруднения в училище, особено за децата от уязвимите групи. Тези затруднения обикновено се проявяват още в началния етап на образование и могат да станат причина за преждевременното напускане на училище. През 2010 г. със 73,4¹ процентен дял на 4-годишните деца, включени в предучилищното и училищното образование, България е в последната 1/3 от списъка на страните-членки на ЕС и изостава от средния за съюза показател със 17,4 процентни пункта (ЕС-27 – 90,8% обхват на 4-годишните), като това изоставане отново се дължи преди всичко на няколко района с по-нисък обхват на децата на 4-години. Водещ сред тези райони е Югоизточният район с планиране с 66,6% обхват на 4-годишните.²

По данни на информационната система „АДМИН“ на МОМН през последните четири учебни години броят на отпадналите от училище е намалял почти двойно – от 8820 през учебната 2008/2009 година на 4761 през учебната 2011/2012 година.

¹ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database_educ_ipart

² <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tgs00092&plugin=0> - tgs00092.

Източник: Дирекция „Организация, контрол и инспектиране“, МОМН, 2012 г.

Според системата „АДМИН“ най-голяма при отпадналите от училище е групата на учениците, които са прекъснали образованието си по социални и семейни причини – през учебната 2011/2012 година тя наброява 2996 деца или 62,93% от всички отпаднали.

Отпаднали от училище поради:	Учебни години			
	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
Отсъствия	3019	2043	1866	1715
Слаб успех	161	89	90	50
Социални и семейни причини	5102	4548	3659	2996

Източник: Дирекция „Организация, контрол и инспектиране“, МОМН, 2012 г.

Особено тревожна е тенденцията на нарастването на броя на учениците, които напускат училище поради заминаване в чужбина. Делът им само през последната учебна година е нараснал с 26,13%, а общо за периода 2008/2009 – 2011/2012 учебна година е 38,65%. Съществуващите механизми за обмен на данни между България и страните, към които е насочен основният емигрантски поток от страната, не позволяват да се проследи каква част от заминалите в чужбина ученици продължават обучението си в държавата на новото си местопребиваване.

Учениците, които учат за втора и повече години в същия клас, са една от основните рискови групи за преждевременното напускане на училище, причините за което са ниският им успех и слаб интерес към продължаване на образованието. В тази рискова група преобладават момчетата.

През учебната 2011/2012 година броят на учениците, които учат за втора и повече години в същия клас, в общообразователните училища е 5716¹, като през последните десет учебни години намалява почти трикратно в основната образователна степен и остава без съществени промени в гимназиалната.

Учебна година	Брой ученици, които учат за втора година в същия клас, по етапи на образование		
	начален (I – IV клас)	прогимназиален (V – VIII клас)	гимназиален (IX – XIII клас)
2005/2006	5595	6450	2176
2006/2007	4733	6126	2159
2007/2008	3978	5693	2152
2008/2009	3060	4925	1564
2009/2010	990	4203	1725
2010/2011	3	3522	1638
2011/2012	6	3580	1748
2012/2013	1	4003	1712

Източник: МОМН чрез ЦИОО, 2012 г.

3.2. Участие в образование и обучение на младежи във възрастовата група 18 – 24 години

По данни на Евростат България е на челно място сред страните в Европейския съюз по показателя за младите хора във възрастовата група 18 – 24 години, които не са заети и не са включени в образование и обучение. През 2011 г. в ЕС неучащите и незаетите в тази възрастова група са 16,7%, докато в България делът им е с 11,2% процентни пункта по-висок – 27,9%². Значителна част от тези младежи – 38%, не са завършили по-високо от основно образование³. Само в групата на преждевременно напусналите образование приблизително 82% са безработни⁴, като половината от тях не търсят активно работа и не желаят да работят. Въпреки това много малко от тях се завръщат в училище, за да повишат образованието си.

В недостатъчна степен се използват възможностите за образование и обучение дори в институции, в които може да е налице силна мотивация на възрастните за компенсиране на пропуснатите години в училище. По данни на Агенцията по заетостта⁵ към месец февруари

¹ НСИ, „Образование в Република България – 2012 г.“, 2012 г., стр. 45.

² http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database-edat_lfse_20.

³ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database-edat_lfse_21.

⁴ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database-edat_lfse_14.

⁵ Проект „Ресоциализация на лишени от свобода чрез професионална квалификация и обучение през 2010 г.“, Утвърден със Заповед № РД01-150/12.02.2010 г. на министъра на труда и социалната политика –

2010 г. в затворите, следствените арести и чрез пробация наказание изтърпяват 23 490 осъдени лица, като делът на неграмотните сред тях е около 30%, а 35% не притежават никакви професионални умения и професионална квалификация. Към 01.01.2013 г., само сред родените след 31.12.1986 г., които са лишени от свобода, никога непосещавали училище са 482 лица.¹ По данни на МОМН² училищната мрежа в местата за лишаване от свобода за пълнолетни, в началото на учебната 2012/2013 гдина, се състои от пет училища. Въпреки че през последните четири години броят на записаните в тези училища е нараснал над два пъти – от 776 през 2009 г. до 1685 през 2012 г., все още едва всеки 6-ти сред осъдените участва в обучение.

3.3. Социална и икономическа значимост на преждевременното напускане на образователната система

Преждевременното напускане на училище засяга основни области на социално-икономическото развитие на България.

Преждевременното напускане на училище означава липса на възвращаемост на публичните инвестиции, свързана с намаляване на индивидуалните възможности за реализация в живота и на пазара на труда. Изследванията на доходите на населението в зависимост от най-високата степен на завършено образование, направени от Евростат за 2011 г.³, показват, че завършилите основно и по-ниско образование имат 45% по-нисък доход⁴ на годишна база от завършилите средно образование. В годините на икономическа криза пропастта между доходите на хората с основно и по-ниско образование и на тези със средно образование се е задълбочила, като разликата в доходите е нараснала от 23% през 2008 г. на 45% през 2011 г.

Още по-големи са различията и по отношение на възможностите за намиране на работа. В сравнение с хората, завършили средно образование, шансът за заетост при по-нискообразованите е значително по-нисък.

Според Евростат през 2011 г. в България, в групата на 15 – 24 годишните, делът на безработните, напуснали училище без да завършат средно образование, е над 2 пъти по-висок от дела на безработните със средно образование – 49,1% спрямо 23,6%⁵. Разликата нараства с нарастването на възрастта и в групата на 25 – 64 годишните тя е почти тройна –

<http://www.az.government.bg/Projects/Prog/OtherProg/resolizacia.htm>.

¹ По данни на Министерство на правосъдието, Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“, предоставени на МОМН във връзка с подготовката на настоящата стратегия.

² Данни към 15.09.2012 г., МОМН, Дирекция „Организация, контрол и инспектиране“.

³ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database - ilc_di08.

⁴ Медианен приравнен чист доход в евро

⁵ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database - lfsa_urgaed.

25,5% е делът на безработните при нискообразованите групи спрямо 9% безработица при завършилите средно образование.

Степента на образование е изключително важен фактор за преодоляване на бедността. По данни на Евростат¹ през 2011 г. делът на живеещите в бедност сред завършилите най-много прогимназиален етап е над 3 пъти по-висок от дела на бедните сред завършилите средно образование, което е предпоставка за нарастващи диспропорции между двете групи.

Предаването между поколенията на бедността, свързана с нисък образователен статус, е значим негативен социален ефект от преждевременното напускане на училище, който засилва допълнително социалната изолация. Вероятността за отпадане от училище на децата от семейства, в които най-високата степен на образование на главата на домакинството е начално или по-ниско образование, е два пъти по-голяма, отколкото за децата от семейства, в които родителите са с по-високо от начално и по-ниско от средно образование и почти 12 пъти по-голяма за децата от семейства, в които главата на домакинството е със завършено средно образование².

Преждевременното напускане на училище води още до нарастване на рисковете от социално изключване, застрашава сигурността и стабилността на обществото и е предпоставка за влошаване на качеството на живот на сегашното и на следващите поколения. Здравният статус и достъпът до ресурси и услуги, които могат да осигурят по-добър стандарт и продължителност на живота в добро здраве и благосъстояние, са в пряка зависимост от получената по-висока степен на образование.

Посочените последствия са показателни за мащаба и степента на негативното влияние на преждевременното напускане на училище върху индивидуалните съдби на пряко засегнатите и благосъстоянието на техните семейства, върху възможностите за развитие на техните общности и върху цялостното социално-икономическо развитие на страната в средносрочен и дългосрочен план, поради което **данните за дела на преждеременно напусналите образователната система в България не трябва да ни успокояват, а да ни насърчават да продължим да изпълняваме всеобхватна и интегрирана политика за превенция на явлението, както и за неговото преодоляване там, където съществува.**

3.4. Управление на информацията за преждеременно напусналите училище

¹ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database – tsdsc420.

² По данни от национално представително проучване „Трансфер на данни и обмяна на добри практики относно включването на ромското население между Румъния, България, Италия и Испания“, май 2011 г., Реф.№ POSDRU/98/6.4/S/63841. Sociologicalsurvey "EU INCLUSIVE. Data transferandexchange ofgoodpracticesregardingtheinclusion of romapopulationbetweenRomania, Bulgaria, ItalyandSpain" OSI – Sofia, (2011)

Наблюдение за преместените и непосещаващите училище ученици се извършва от НСИ и МОМН – от Центъра за информационно осигуряване на образованието ЦИОО (чрез платформата АДМИН) и от дирекция „Организация, контрол и инспектиране”.

Наблюдението и определянето на преждевременно напусналите училище от НСИ става чрез статистически данни, които не позволяват проследяването на конкретните случаи на напусналите.

За целите на Стратегията се използват данните от системата АДМИН, която събира информация чрез три кампании в течение на учебната година. Това дава възможност за идентифициране на преждевременно напусналите ученици и на причините за това.

От учебната 2012/2013 година е въведен уеб-базиран регистър на движението на децата и учениците, който проследява броя на децата в детските градини и на учениците в общообразователните и професионалните училища, в училищата по изкуства и култура и в специалните училища. За децата и учениците в този регистър се отразяват процесите на записване, преместване и напускане на образователната система, а за учениците и преминаването в друга форма на обучение. Данните се въвеждат в училищата и детските градини и се отразяват в регистъра в реално време. Достъп до регистъра имат експерти от МОМН, РИО на МОМН, общинските администрации, както и директорите на училищата и детските градини. Създаването и усъвършенстването на регистъра е предпоставка за осъществяването на политики, основани на единна и надеждна система за управление на информацията, свързана с преждевременното напускане на училище, при защита на личните данни.

4. ВИЗИЯ

Всеки гражданин в Република България има достъп до образователната система и възможност за развитие чрез образование, което в най-голяма степен съответства на неговите потребности, потенциал и цели и което осигурява успешна индивидуална и обществено-икономическа реализация и допринася за изграждане на динамична икономика на знанието и постигане на ускорен и устойчив икономически растеж, социална солидарност и качество на живота на местните общности и на страната.

5. ВОДЕЩИ ПРИНЦИПИ ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕ НА СТРАТЕГИЯТА

Законосъобразност – съответствие на целите и предлаганите мерки със законите и подзаконовите нормативни актове

Кохерентност – осигуряване на координираност и взаимна обвързаност на предлаганите политики и мерки при сътрудничество на всички заинтересовани страни

Партньорство – активно и координирано участие на институциите за образование и обучение, институциите на властта, гражданското общество и бизнеса в реализацията на политика за намаляване на отпадането от училище

Прозрачност и популяризиране на мерките и резултатите – значимостта на проблема предполага висока степен на информираност на обществото

Приемственост – осигуряване на непрекъснато действие на стратегията, независимо от управленски или други социални промени и гарантиране на постоянство в усилията и политиките за изпълнение на приетите цели и целеви показатели

Устойчивост на резултатите – осигуряване на трайно и дългосрочно въздействие на постигнатите резултати

Своевременност – осигуряване на навременни адекватни мерки за неутрализиране на рискове от преждевременно напускане на училище

Отчетност, мониторинг и контрол – постигане на по-висока степен на ефективност

6. СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ И ОПЕРАТИВНИ ЦЕЛИ

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ:

Осигуряване на равен достъп и подкрепа за развитие и приобщаване в системата на предучилищното и училищното образование на децата и младежите като предпоставка за равноправно социално-икономическо включване и пълноценна личностна реализация и участие в развитието на местните общности и страната.

ОПЕРАТИВНИ ЦЕЛИ:

1. Разработване, изпълнение и мониторинг на цялостна и интегрирана политика за повишаване на обхвата в образователната система въз основа на междусекторно

сътрудничество при ясно разпределение на отговорностите и взаимодействие между различните равнища на управление.

- 2. Идентифициране на рисковите фактори за преждевременното напускане на училище с оглед ограничаване на последиците от тях.**
- 3. Насърчаване включването в образованието на рискови групи и развиване на приобщаващото образование.**
- 4. Увеличаване на разнообразието и ефективността на механизмите и стимулите за включване в образование и обучение.**
- 5. Изграждане на широко публично доверие и подкрепа за политиките за превенция и намаляване на преждевременното напускане на училище.**

Стратегическата цел е в съответствие с целите на Националната програма за развитие: България 2020. Значимостта на Национална цел 4 – „Дял на преждеременно напусналите образователната система под 11% до 2020 г.” нараства предвид влиянието ѝ за изпълнение на други национални цели – преди всичко в областта на образованието, заетостта и борбата с бедността. Повишаването на образователното равнище увеличава шансовете за намиране на работа (Национална цел 1 – „Достигане на 76% заетост сред населението на възраст 20 – 64 г. до 2020 г.”) и осигуряването на доходи (Национална цел 5 – „Намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 хил. души”) и е предпоставка и необходимо условие за записване в следваща образователна степен – МСКО 5 и увеличаване броя на населението със завършено висше образование (Национална цел 4 в частта ѝ за дела на 30 – 34 годишните със завършено висше образование – 36% до 2020 г.”).

В изпълнение на целите на Стратегията се очаква да бъдат постигнати следните резултати:

- разработване на междусекторен координационен механизъм на национално, областно и общинско равнище, чийто политики, планове и мерки се основават на систематично наблюдение, анализ, оценка, редовна отчетност и прозрачност, от които да произтичат коригиращи действия, разпределение на ресурси, насочване на инвестиции съобразно потребностите на съответните равнища;
- подобряване на съществуващите механизми и процедури за управление на информацията с оглед усъвършенстване на Регистъра на движението на децата и учениците, позволяващ проследяване на всеки конкретен случай в риск от преждеременно напускане на училище;
- повишаване на обхвата в детските градини и училища чрез насърчаване на записването и редовното посещаване;
- предлагане на междусекторни услуги за образователна и социална подкрепа;
- подобряване на резултатите от обучението и осигуряване на подходяща образователна подкрепа за развитие на всяко дете и ученик;
- синхронизиране на образованието и обучението с изискванията на пазара на труда.

7. ПОЛИТИКИ И КЛЮЧОВИ МЕРКИ ЗА ПРЕДТВРЯВАНЕ НА ПРЕЖДЕВРЕМЕННОТО НАПУСКАНЕ НА УЧИЛИЩЕ

Постигането на стратегическата и оперативните цели на стратегията се осъществява чрез:

Превенция, която цели предотвратяване на възникването на предпоставки за преждевременно напускане на училище, както и ограничаване на условията, които го благоприятстват. Политиките и мерките за превенция са насочени от образованието и грижите в ранна детска възраст до завършване на средното образование.

Интервенция, която цели създаването на условия за ограничаване на преждевременно напускане при отчитане на конкретните заплахи на равнището на отделните лица, следвайки принципа за решаване на проблемите на най-ниско равнище.

Компенсиране, което има за цел да подпомогне преждевременно напусналите училище отново да се включат в образованието, като им бъдат предложени разнообразни и достъпни форми за завръщане в системата на образование и обучение и/или придобиване на квалификация.

7.1. Политики за превенция на преждевременно напускане на училище

КЛЮЧОВИ МЕРКИ

7.1.1. Осигуряване на позитивна образователна среда – училищен климат, атмосфера на взаимоотношения, управление

Позитивната образователна среда е свързана с ясно дефиниране на правата, задълженията и отговорностите на участниците в образователния процес за осигуряване на условия за образование, благоприятстващо развитието на личността на всяко дете и ученик, както и с подобряване взаимодействието в образователните институции.

А: Разработване и изпълнение на политики в детската градина и училището

Позитивната образователна среда във всяка детска градина и училище е ключова мярка в превенцията на преждевременното напускане на училище, като във формирането ѝ се включват дейности като разработване и изпълнение на собствена програма за превенция, подобряване на капацитета на педагогическите екипи за идентифициране на причините за отпадане, разработване и прилагане на механизми за контрол, оценка и самооценка на дейността на директора и педагогическите специалисти по отношение намаляването на отсъствията, разработването на система за проследяване на преместването и отсъствията на децата и учениците, партньорството с други заинтересовани страни и специалисти за работа със социално изолирани семейства и общности, развиване на дейности в детската градина и училището за подкрепа за личностното развитие, справяне с възникващите трудности още от най-ранна възраст, активно взаимодействие между родители, деца и ученици и педагогически специалисти, развиване на междуучилищни инициативи и системен обмен на добри практики за превенция на преждевременното напускане на училище, използване на ученическото самоуправление за предотвратяване на преждевременното напускане на училище и др. Разработването на системата за ранно предупреждение във всяка детска градина и училище е особено важна за предотвратяване на бъдещи проблеми. Превантивните дейности от системата са свързани с идентифициране на децата и учениците, застрашени от преждевременно напускане на училище, и на причините за всеки конкретен случай.

Б: Развиване на общински политики

Развиването на общинските политики за ограничаване на дела на преждевременно напусналите училище са свързани с координацията и управлението на информационните потоци за обхвата на подлежащите на задължително образование, осигуряване на здравословна и сигурна образователна среда за децата и учениците, прилагането на ефективно партньорство между заинтересованите институции, прилагането на нормативно зададените механизми за интервенция от страна на общините по отношение на семействата, които не осигуряват достъпа на децата си до училище, засилване на информираността на семействата и общностите с деца в риск от преждевременно напускане на училище за ползите от образованието.

В: Развиване на национални политики

Развитието на националните политики следва да е насочено към създаване на условия и прилагането на контрол при изпълнението на нормативната уредба, разработването на механизми за мониторинг върху изпълнението на политиките, свързани с намаляването на

дела на преждевременно напусналите училище, популяризирането на финансовите и социално-икономическите резултати от намаляването дела на преждевременно напусналите училище и анализ на връзката между изключването от образованието и социалното изключване, здравословните проблеми, престъпността, безработицата и др., прилагане на междусекторен подход и създаване на условия за популяризиране на добрите практики, създаване и поддържане на национална система за проследяване на децата и учениците в риск от преждевременно напускане на училище и на никога непосещавалите училище.

7.1.2. Повишаване качеството на образованието като предпоставка за развитие на личността на всяко дете и ученик и предотвратяване на преждевременното напускане на училище

Постигането на по-добри резултати от обучението на децата и учениците спомага за преодоляване на евентуални пречки пред развитието им, за придобиване на ключовите компетентности и осигурява възможности за личностна и професионална реализация.

В това отношение следва да се постави акцент върху:

- актуализиране на учебните програми и разработването и налагането на нов интерактивен подход в изписването на учебници и учебни помагала, с акцент върху практическата насоченост;
- оценяване, установяващо резултати и осигуряващо обратна връзка, за поддържане и стимулиране на мотивацията за учене, както и мониторинг на качеството на образователния процес;
- прилагане на съвременни подходи на преподаване, съобразени с индивидуалността на детето и ученика като партньор в образователния процес;
- задължителна квалификация на педагогическите специалисти, насочена към идентифициране и справяне със случаите на риск от преждевременно напускане на училище;
- назначаване на помощник на учителя и помощник-възпитател;
- развиване и популяризиране на нови форми на обучение – дистанционна и комбинирана;
- формиране на нагласа за учене през целия живот от най-ранна възраст.

7.1.3. Осигуряване на достъп до образование и повишаване на качеството на образованието за децата и учениците от уязвими етнически общности

Политиката за всеобхватно, достъпно и качествено образование се отнася до всички български деца и ученици без оглед на тяхната етническа принадлежност. Детската градина и училището следва да продължат да осъществяват трайни мерки за балансиране и

хармонизиране на принципите за образователната интеграция на децата и учениците и съхранение и развитие на тяхната идентичност. За целта е необходимо да се реализират политики за преодоляване на обособяването на децата и учениците в групи и паралелки, когато са записани деца и ученици с различна етническа принадлежност, ориентирани на обучението към работа в мултикултурна група и клас, като същевременно се повиши интеркултурната компетентност на всички участници в образователния процес. Там, където е необходимо, следва да се предоставя допълнително обучение по български език, като паралелно с това се осигурява възможност и за обучение по майчин език.

7.1.4. Достъп до качествено образование за деца и ученици със специални образователни потребности

Междусекторният подход, разработването и изпълнението на политики на национално, регионално и общинско равнище следва да осигуряват приобщаващо образование за децата и учениците със специални образователни потребности чрез:

- създаване и ефективно функциониране на достъпни центрове за подкрепа за личностно развитие, предоставящи адекватна подкрепа за всяко дете и ученик;
- развитие на капацитета на учителите от общообразователните училища и детските градини за работа с децата и с учениците със специални образователни потребности, както и на специалистите, работещи с деца и ученици за прилагане на единна методика за оценяване на образователните им потребности;
- изграждане на педагогическа и специализирана подкрепяща среда за всяко дете и ученик за осигуряване на приобщаващото образование.

7.2. Политики за интервенция на преждевременно напусналите училище

КЛЮЧОВИ МЕРКИ

7.2.1. Повишаване участието и ангажираността на родителите

Родителите и местната общност са участници в процеса на образование. Те са основен фактор за подпомагане на децата и младите хора в риск от преждевременно напускане на училище и трябва да бъдат насърчавани чрез:

- популяризиране на добри практики и възможности за участие в мрежи за включване на родителите и местната общност в мерки за предотвратяване на преждевременното напускане на училище;

- повишаване на отговорността на родителите и тяхната активност за сътрудничество с учителите и училищното ръководство с цел развитието на децата им с фокус върху родители от маргинални групи за насърчаване на редовното посещаване на детската градина и училището;
- включване в осъществяването на граждански контрол в управлението на образователните институции.

7.2.2. Утвърждаване на индивидуалното и групово наставничество

Изграждането на развиващи се училищни общности е предпоставка за ефективна политика за намаляване на преждевременното напускане на училище. Индивидуалното и груповото наставничество се превръща в процес на сътрудничество за изграждане на позитивни и конструктивни взаимоотношения чрез:

- разработване на политики за ненасилие и изграждане на силна училищна общност;
- развиване на индивидуалното и груповото наставничество за оказване на помощ на деца, ученици, родители и педагогически специалисти с цел преодоляване на трудности в образователен, социален или личен план;
- осигуряване на ефективна комуникация за навременното идентифициране и разрешаване на възникнали проблеми;
- повишаване привлекателността на класното ръководство и повишаване броя на часа на класа като място за гражданско образование и работа по развитие на класа като екип; едновременно с това редуциране на преподавателската норма на класните ръководители срещу по-големи ангажименти в индивидуалната диагностика и консултиране на всеки ученик;
- провеждане на консултации и своевременни интервенции при поведение, изискващо намеса;
- изграждане и прилагане на практиката „ученици-наставници“ за функциониране на сплотена училищна общност, основана на екипна работа, взаимна подкрепа и солидарност;
- ангажиране на ученическите парламенти с дейности за интервенция при преждеременно напускане на училище.

7.2.3. Кариерно ориентиране и консултиране

Кариерното ориентиране и консултиране подготвя младите хора за информиран избор, за практическата полза от придобитите компетентности. То представя и връзката между по-високото образование и възможността за по-добра реализация. В тази насока е необходимо:

- изграждане и прилагане на система за кариерно ориентиране и консултиране в различните възрастови категории за мотивиране за продължаване на образованието и придобиване на квалификация;
- популяризиране на ползата от придобиване на професионална квалификация като възможност за реализация при риск от преждевременно напускане на училище.

7.2.4. Развиване на модели за придобиване на професионална квалификация

Предлагането и осигуряването на възможности за придобиване на професионална квалификация в училищната система ограничава риска от преждевременно напускане на училище, особено за учениците с ниски образователни резултати в основната степен на образование. Усилията в тази посока следва да бъдат насочени към:

- обвързване на преподаваните професии с пазара на труда и с тенденциите за развитието му в региона;
- разработване на учебни планове за придобиване на квалификация по част от професия съобразно възрастовите особености на учениците в задължителна училищна възраст;
- партньорство между бизнеса и професионалното образование;
- подобряване качеството на практическото обучение в професионалното образование.

7.2.5. Подкрепа за личностното развитие на децата и учениците

За осигуряване на подходяща физическа, психологическа и социална среда за развиване на способностите и уменията на децата и учениците е необходима обща и допълнителна подкрепа за личностно развитие. Допълнителната подкрепа се предоставя на деца и ученици: със специални образователни потребности; с хронични заболявания; в риск; с изяви дарби. Допълнителната подкрепа ограничава преждевременното напускане на училище и предотвратява социалното изключване. Чрез мерките, заложи в училищните, общинските и областни стратегии, и с общите усилия на всички заинтересовани страни се постига личностното израстване на децата и учениците. Конкретните мерки в тази насока включват:

- назначаване на педагогически съветник или психолог в детските градини и училищата;
- назначаване на повече ресурсни учители в детските градини и училищата;
- създаване на екипи за подкрепа на личностно развитие, които да работят съвместно с родителите, органите за закрила правата на детето и органите за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните;
- развитие на ученическото самоуправление чрез ученическите съвети/парламенти с подкрепа от училището и от органите на местно самоуправление;

- въвеждане на съвременни подходи за управление на дисциплината за преодоляване на фрагментарността в това отношение и постигане на последователна политика в областта на възпитанието.

7.2.6. Прилагане на системи за ранно предупреждение

След идентифициране на децата и учениците, застрашени от преждевременно напускане на училище, и причините за това, следва да се прилагат конкретни мерки за всеки застрашен, като:

- работа със семейството му;
- насочване за работа с психолог, педагогически съветник, младежки или социален работник, препоръка за включване в полуинтернатна група или целодневна организация на учебния ден и др.;
- допълнителни занимания/консултации, насочване към занимания по интереси;
- мотивиране за продължаване на образованието в следваща степен или за придобиване на професионална квалификация.

7.2.7. Развитие на занимания по интереси

Заниманията по интереси имат доказан ефект като средство за повишаване удовлетвореността на децата и учениците от живота в детската градина и училището и ограничаване на преждевременното напускане на училище. Те осмислят свободното време на учениците чрез изява в предпочитана дейност, приобщават и мотивират, включително деца и ученици с идентифицирани потребности от специфична подкрепа, деца и ученици в риск от отпадане и/или с прояви на агресия и/или насилие. Тези занимания повишават мотивацията за участие в образователния процес и допринасят за развиване на знания, умения и компетентности.

7.2.8. Подпомагане на ученици, застрашени от преждевременно напускане на училище, по финансови причини

Една от основните причини за преждевременното напускане на училище е липсата на финансови средства на семейството за осигуряване на редовното присъствие и активното участие на децата и учениците в образователния процес. Целевата финансова подкрепа може да включва:

- частично или пълно заплащане на таксите от общината в детските градини за децата от социално слаби семейства;

- реализиране на училищни политики чрез разработени правила за отпускане на стипендии за насърчаване повишаването на образователните резултати, подпомагане на достъпа до образование и предотвратяване на отпадането на ученици.

7.3. Политики за компенсиране на ефекта от преждевременното напускане на училище

КЛЮЧОВИ МЕРКИ

7.3.1. Създаване на подходящи условия за реинтегриране в образователната система на преждеременно напусналите я

Активната политика на пазара на труда обръща специално внимание на безработните лица с ниска грамотност, без образование и квалификация, включително преждеременно напусналите образователната система. Създаването на подходящи условия за реинтегриране в образователната система включва:

- завръщане към формалната система за образование и обучение на преждеременно напусналите училище чрез използването на различни форми на обучение: дистанционна, вечерна, задочна, комбинирана;
- участие на преждеременно напусналите училище в курсове за ограмотяване, допринасящи за социална интеграция и включване в пазара на труда;
- популяризиране на възможностите за учене в клубове, библиотеки, читалища, младежки информационно-консултантски центрове, регионални и местни центрове;
- създаване на възможности за информално учене с цел признаване на резултати;
- увеличаване на възможностите за учене на работното място, с акцент върху разкриването на повече места за стажуване и чиракуване и мотивиране на местния бизнес за приемане на стажанти и чираци;
- осигуряване на устойчиви механизми и средства за гарантиране на възможност за включване в образование и обучение на лишените от свобода.

7.3.2. Изграждане на национална система за валидиране и компетентности, придобити чрез неформално обучение и/или информално учене

Това ще включва:

- Нормативно регламентиране на процедурите за валидиране на компетентности, както и на гъвкави пътеки за придобиване на професионална квалификация;

– Изграждане на система за признаване и валидиране на компетентности, придобити в процес на неформално образование и/или информално учене.

8. КООРДИНАЦИОНЕН МЕХАНИЗЪМ ЗА ПРИЛАГАНЕ НА СТРАТЕГИЯТА

За целите на ефективното изпълнение на Стратегията е необходимо да бъде създаден Координационен механизъм, който изисква сериозна подготвителна работа от страната на МОМН, МТСП, МРРБ, НСОРБ, други министерства, ведомства и граждани, финансиращи образователни институции, както и задължителното участие на местната власт. Механизмът следва да бъде базиран на подобряване на управлението на информацията и преодоляване на несъответствията между съществуващите информационни системи за лицата в задължителна предучилищна и училищна възраст.

Проблемите за намаляването на дела на преждевременно напусналите училище не са проблеми само и единствено на образователната система и институциите в нея. Необходима е промяна на **закони и подзаконови актове** относно:

- отговорностите и правата на другите държавни органи и организации по осигуряването на по-добрата материална, финансова и социална защита на децата в риск, за ролята и отговорностите на семейството в този процес, за гарантирането на живота и за осигуряването на екологична и здравословна среда за развитие на децата и учениците;
- ролята на общините да развиват политики за образование, здравеопазване и култура с оглед развитието на икономиката и бизнеса на регионите;
- участие на неправителствения сектор в разработването и изпълнението на специфични политики за образование и в подобряването на материално-техническите, социалните и психолого-педагогическите условия, свързани с образователната система.

С разработването и реализирането на Координационния механизъм ще се подобрят и механизмите за контрол върху всички секторни политики, които са свързани с осигуряването на обхвата и задържането децата и учениците в училище до завършване на образование. В този аспект е необходимо да се постави акцент върху:

- прецизирането на правата на другите администрации по отношение на управлението на детските градини и училищата, които са на подчинение на други министерства и на общините;
- осъществяването на последователен, реален и ефективен контрол върху цялата система от правоимащите институции (МОМН, РИО, общини, кметове и общинска администрация, директори) относно превантивните мерки за намаляване броя на преждевременно напусналите образователната система;

- подобряването на административния капацитет по отношение спецификата на политиките за превенция, интервенция и компенсирание на преждевременното напускане на училище;
- значителното подобряване на контрола по изпълнението на задълженията на детската градина и училището по задържането на децата и учениците в образователната система;
- засилване на контрола от страна на общинската администрация и от другите правоимащи органи върху децата и учениците в задължителната предучилищна и училищна възраст, както и върху техните родители, за изпълнение на задълженията им за редовно посещение на подготвителните групи и училище;
- осъществяването на постоянен контрол върху изпълнението на задълженията на кметовете относно налагането на административни санкции на родителите на децата и учениците в задължителната предучилищна и училищна възраст, които не посещават училище.

9. ФИНАНСИРАНЕ НА СТРАТЕГИЯТА

Финансирането на настоящата Стратегия се осъществява чрез Държавния бюджет и със средства от Европейските фондове, както и чрез дарения, спонсорство и други източници.

10. ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА

10.1. Обхват в предучилищното и училищното образование

- Дял на отпадащите от общия брой учащи – общо и по образователни степени и етапи;
- Дял на 4-, 5- и 6-годишните деца, включени в предучилищното образование;
- Нетен коефициент на записване на населението по образователни степени и етапи;
- Дял на населението на 15-, 16-, 17- и 18-годишна възраст в училищно образование;
- Дял на населението на възраст 7 – 15 години в училищно образование;
- Относителен дял на преждевременно напусналите образование и обучение (18 – 24 навършени години) по статистически райони;

- Относителен дял на преждевременно напусналите образование и обучение (18 – 24 навършени години) по пол;
- Дял на никога незаписваните в задължителното предучилищно образование сред 7-годишните деца;
- Дял на никога непосещавали училище във възрастовите групи 7 – 9, 10 – 14 и 15 – 19 години.

10.2. Включване в училищното образование на лица, отпадали от образователната система

- Дял на отпадалите преди завършване на средно образование, записани във формалната система през съответната учебна година – по форми на обучение и по възрастови групи: до 16 г., 17 – 18 г. и 19 – 24 г., изчислен като процент от всички завършили средно образование за учебната година.

11. РАННО ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ

- Брой неизвинени и извинени отсъствия
- Резултати от национални външни оценявания
- Дял на учениците, които учат за втора и повече години в същия клас – общо и по образователни степени и етапи
- Брой семейства, създадени от лица под 18 години
- Брой раждания във възрастовата група под 18 години
- Брой деца, преминали и регистрирани в Детска педагогическа стая
- Брой деца, жертви на престъпления

12. ПЛАНИРАНЕ, НАБЛЮДЕНИЕ И ОТЧИТАНЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА

12.1. План за изпълнение на стратегията

В шестмесечен срок след утвърждаването на Стратегията се разработва и приема (на същото институционално ниво) план за изпълнението ѝ.

12.2. Наблюдение

Наблюдението включва:

- отчитане на напредъка;
- отчитане използването на финансовите средства;
- анализ на предизвикателствата;
- набелязване на мерки за подобрене;
- актуализиране на действащи и/или разработване на нови планове за действие;
- информирание на институциите и обществото за постигнатите резултати при решаването на проблема с преждевременното напускане на образователната система.

12.3. Отчитане

Отчитането на изпълнението на стратегията се осъществява чрез:

- Изготвяне на годишни отчети на държавните институции за изпълнението на Стратегията;
- Изготвяне на обобщени годишни аналитични доклади от водещата институция и публикуването им на интернет страницата ѝ
- Изготвяне на междинен доклад от водещата институция за изпълнението на Стратегията и внасянето му в МС в срок до 31 октомври на всяка нечетна година, считано от 2015 г.

12.4. Събиране на данни

За целите на оценката на изпълнението на Стратегията е необходимо да бъдат регламентирани институциите, отговорни за осигуряването на необходимите данни, както и техните отговорности в процеса на събирането и управлението им.

Събираните данни следва да включват количествени и качествени данни, както и данни за специфичните групи лица (вкл. възраст, пол, майчин език, получено образование, вид посещавано училище и др.).

Наличието на общоевропейски механизми и форми на обмяна на опит и координация в областта на намаляването на преждевременното напускане на образователната система е възможност за съизмерване с темповете за решаване на проблема в други страни и адаптиране на добри практики и опит към националния контекст. В това отношение е необходимо осъществяването на целенасочено проследяване на периодичните доклади за изпълнение на националните стратегии за намаляване на преждевременното напускане на образователната система на страните-членки на ЕС в съответствие с общоевропейската политическа рамка, както и популяризирането на научените уроци и разработваните предложения в рамките на европейските координационни механизми (научно-изследователски и институционални мрежи, работни групи и форуми и др.)

12.5. Анализ и използване на данните

Данните за преждевременно напусналите образователната система, особено след внасянето на подобрения в механизма за събирането и управлението на данните, следва да бъдат анализирани и използвани на всички равнища за управление на предучилищното и училищното образование с оглед идентифициране на предизвикателствата и набеязване на мерки за подобряване на политиките за намаляване на преждевременното напускане на образователната система.

Данните следва да бъдат в съответствие с избора на индикатори за оценка на промените в състоянието на проблема (напр.: брой и % на преждевременно напусналите спрямо общия брой ученици; възрастова динамика/характеристика на отпадането от училище и др.).

Необходимо е осигуряването на публичен достъп до наличните данни, които не съдържат лични данни, с оглед периодичното разработване на политически доклади и анализи за факторите за преждевременното напускане на образователната система и динамиката на проблема, базирани на данни от социологически, статистически, педагогически и други изследвания, съдържащи изводи и препоръки за подобрения в политиките и мерките.

13. ОЦЕНКА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА

13.1. Цел на оценката

Оценката на изпълнението на Стратегията е насочено към вземането на основано на факти, данни, аналитични изводи и препоръки политическо решение за формирането на

следващи политики за намаляването и окончателното преодоляване на преждевременното напускане на образователната система в следващите периоди от време.

13.2. Извършител на оценката

Извършител на оценката е водещата институция по изпълнението на Стратегията с възможност за определяне на външни организации, подпомагащи извършването на оценката.

13.3. Периодичност на оценката

Проследяването на изпълнението на Стратегията и постигнатите резултати се осъществява чрез две междинни и една окончателна оценка.

Целта на междинните оценки е да бъдат идентифицирани предизвикателства пред текущото изпълнение и да се набележат мерки за оптимално постигане на очакваните резултати от Стратегията до 2020 г.

Окончателната оценка е базирана на преглед и анализ на цялостното изпълнение на Стратегията и следва да даде насоки за политиките след 2020 г.